

Per Øverland: Historieglimt 247

-

Arbeiderboliger på Lademoen

Arbeidet med å skaffe egnede arbeiderboliger har en interessant historie. Det gjelder ikke bare Lademoen. Helt siden den industrielle revolusjon på 1700-tallet da stadig større grupper arbeidere samlet seg på stadig større arbeidsplasser, var det et problem å skaffe dem tilfredsstillende husvære. Mange arbeidsgivere bygget boliger til sine arbeidere, men de fleste var dårlig bygd og beregnet på alt for mange beboere. Når vi her skal nevne et par eksempler som var gode, representerer de heller unntaket enn regelen for denne type boliger. Fra England er brødrene Lever særlig kjent for sin Port Sunlight nær Liverpool. De flyttet sin såpefabrikk til et ubebygde område der de både bygde fabrikk og boliger. Fra 1899 til 1915 satte de opp 800 små hus i hagebyer på området. Det var åpenbart god industripolitikk å ta godt vare på sine arbeidere! I dag er Unilever et verdensomspennende industrikonsern med 400 merkevarer så som Persil, Dove, Knorr, Lipton, Sunlight og Sunsil. Konsernet har sin viktigste virksomhet innen hygiene, ernæring og hushold, men driver også på en rekke andre områder. Det opprinnelige Port Sunlight ble i 1978 fredet, men selskapet utvikler seg stadig; ikke minst ved å satse på forskning. Post Sunlight regnes som et uttrykk for engelsk filantropi. Fordi et privat firma tok seg av arbeiderne utenfor selve arbeidsplassen, ble det ansett som et tiltak firmaet ikke var forpliktet til. Grunntanken var at arbeiderne skulle skaffe seg hus selv. Det er også i dag i Norge den vanlige oppfatningen, at arbeidstakere skal holde seg selv med bolig på sin lønn.

Også i Norge skaffet enkelte selskaper boliger til sine arbeidere. Kanskje det mest positive eksempelet er Alvøen papirfabrikk i Laksevåg i Bergen. I 1626 var det en krutt- og kornmøller på Alvøen. Fra 1797 til 1981 drev familien Fasmer papirfabrikk som produserte kvalitetspapir. Det samme fine papiret lages nå av et firma i Nederland. På Alvøen bygde firmaet et 40-tall små hus til sine arbeidere; hus som i dag fremdeles står der velholdte. Alvøen papirfabrikk er i dag tatt vare på under Bergen museum, og er et populært turistmål. Vøyen Bomuldsspinneri ved Akerselva startet i 1845 og fikk 150 arbeidere. Bedriften

bygde boliger for halvparten av sine arbeidere. Det var Christianias første arbeiderboliger. Ut over landet var det ikke minst jernverk og sagbruk som satte opp boliger for arbeidsfolket, men de var helst av det aller enkleste slaget. Når det ble aktuelt med arbeiderboliger i Trondheim, er det ikke overraskende at det startet med et filantropisk tiltak.

Carl Bonaparte Roosen (1800-1880) var en utrettelig talsmann for å få bygd slike. Han var en begeistret tilhenger av den franske revolusjons prinsipper: Frihet, likhet og brorskap mellom alle borgerne i samfunnet. Chr.

Boligan eller Sing-Sing; de kommunale arbeiderboliger i Anton Kalvaas gate. Foto: Byarkivet.

Thaulow i sin Personalhistorie fra 1876 har denne karakteristikken av ham: «Denne Roossen var vist ikke uden kundskaber, men af en eiendommelig Karakter, hidsig og opfarende og laa i Strid med den Ene snart med den Anden. Han var vel mest Republikaner og bar neppe med Glæde Navnet Bonaparte. Han havde der hos denne Mani, som findes hos saa mange af Nutidens Slægt, at han aldrig kunde blive enig med andres Meninger eller Udtalelser, maatte

bestandig modsige og atter modsige uden at komme til noget Resultat.» Likevel ble han hørt og oppnådde mye på ulike områder. Han var ingeniørkaptein ved byens forsvarsverker. Han var en av de første kondisjonerte i byen som sluttet seg til Arbeiderforeningen. Han skrev en bok om «Skiløpning», og ivret for denne sporten i Bymarka. Han bekostet premier for «Våbenøvelsesforeningen» i byen, datidens navn på idrettsforeningen. Han var også politiker. I 1852 foreslo han at formannskapet skulle reise arbeiderboliger. Han ønsket seg en serie mønsterboliger for to og to familier. Et interessentselskap gikk inn for saken og oppførte Arbeiderboligen på Kalvskinnet. Det ble et murbygg i tre etasjer med 24 leiligheter. Hver leilighet har to rom på til sammen 28 kvadratmeter. Huset står fremdeles og tilhører Studentsamskipnaden i Trondheim. I 1869 tok Roosen initiativ til å bygge arbeiderboliger på Nerlamon.

I 1873 ble «Selskabet til Arbeiderboligers Anskaffelse» grunnlagt av banksjef Helmer Lundgreen, rektor Carl Müller og kaptein Carl Roosen. Hensikten var å skaffe arbeidere billige boliger. Det kjøpte deler av eiendommen Kolonien og bygde syv tomannsboliger med hage til hver bolig. Leieboerne kjøpte sin bolig ved å betale renter og avdrag over husleien. Selskapet overtok Arbeiderboligen på Kalvskinnet. Etter 1877 ble deler av eiendommen Valhalla som lå ved siden av Kolonien, kjøpt til tomt for flere hus. Hele samlingen av selskapets arbeiderboliger ble ofte kalt Kolonien, men i folketellingene finner en begge navn, Kolonien og Valhalla. Begge navn skriver seg fra de tidligere eiendommene. Kolonien var en bykselplass under Rønningen fra 1827 og Valhalla var et landsted fra samme tid. Valhalla lå der Brodals gate 2-8 senere lå.

Det tok sin tid før kommunen engasjerte seg i sosial boligbygging. En komité ble nedsatt i 1895. Dens innstilling fra 1898 viste at det særlig i Østbyen var behov for arbeiderboliger. Der var leilighetene jevnt på 10-16 kvadratmeter med 5 mennesker per enhet. Intet skjedde! I 1900 ble det nedsatt en ny komité. Den foreslo at det skulle bygges 60 leiligheter på 28 kvadrat i Strandveien, men de ble aldri bygd! Enda en ny komité foreslo i 1902 å bygge dobbelthus for 128 familier, men intet skjedde! Frem til 1912 kjøpte kommunen deler av Ulstadløkken gård for å føre opp arbeiderboliger. En komitéinnstilling fra 1912 førte til «Boligan» i Anton Kalvaas gate i 1915. Kommunens egen bygging av arbeiderboliger ble et intermezzo. Med

Husbanken og boligbyggelagene kom en ny tid for sosial boligbygging som har sin egen interessante historie. Historien om arbeiderboligene på Lademoen ble startet av behjertede borgere og videreført av kommunen, men senere i hovedsak ført videre av byggmestere og boligselskaper. De som tok initiativet og startet sosiale tiltak som arbeiderboliger, barnehager, barnevern, fattigomsorg og sykepleie hører med i historien.